

Kulturni in sistemski vidiki bralne pismenosti

Polona Vilar, FF UL, Oddelek za bibliotekarstvo,
informacijsko znanost in knjigarstvo

Ciljni raziskovalni projekt

- Trajanje: 1 leto (10/2015 – 10/2016); financerja MK, ARRS
- UL FF, UL PeF, UM PeF, NUK
- 4 sklopi:
 - Proučitev **izobraževalnih sistemov** v *izbranih državah* (Estonija, Poljska, Finska, Japonska, Kitajska, Singapur) in primerjava s Slovenijo (dr. Dragica Haramija, dr. Igor Saksida, dr. Janja Batič)
 - Proučitev **knjižničnih sistemov** (šolske in splošne knj.) v *isti izbranih državah* in primerjava s Slovenijo (dr. Gorazd Vodeb, dr. Eva Kodrič-Dačić)
 - Ugotavljanje **vpliva knjižnične dejavnosti na bralno pismenost in bralno kulturo** – predlogi metodologije (dr. Gorazd Vodeb, Milena Bon, dr. Miha Kovač, dr. Vlasta Zabukovec, dr. Primož Južnič).
 - **Priporočila za dvig bralne pismenosti in bralne kulture** (vsi sodelavci).
- Prepletenost izobraževalnega in knjižničnega področja, širši družbeni kontekst bralne pismenosti in bralne kulture.

Rezultati mednarodnih raziskav na pedagoškem področju

- V povprečju so učenci iz sodelujočih držav EU-28, ki so bili vključeni v predšolsko vzgojo in varstvo pred vstopom v šolo, dosegli pri PISA tudi za 35 točk več (enakovredno skoraj celemu letu formalnega šolanja).
- Podatki za večino evropskih držav, ki so sodelovale v raziskavi PIRLS 2011, kažejo, da dlje časa, kot so otroci vključeni v izobraževanje pred vstopom v osnovno šolo, boljši so njihovi bralni dosežki.
- Pomembno: hkrati gojiti tako kulturo visokih pričakovanj kot tudi skrbeti za otroke z manjšo bralno zmožnostjo.

Rezultati primerjav izobraževalnih sistemov: Opismenjevanje

- V predšolskem izobraževanju
 - Vse izbrane države imajo v kurikulumih navedeno posebno skrb za otrokovo opismenjevanje, in sicer večinoma vsaj eno leto pred otrokovim vstopom v osnovno šolo. Praviloma začnejo z branjem, ne pisanjem. Izjema je Slovenija, kjer načrtnega opismenjevanja v kurikulumu za vrtce ni.
- V OŠ
 - Trend opismenjevanja pri vseh predmetih.
 - Ure jezika na šolsko leto v začetnih letih šolanja (če poenotimo čas trajanja šolskih ur na 45 minut za vse države): Finska 709, Estonija 665, Singapur, Poljska in Kitajska okrog 400, Japonska malce nad 300; Slovenija v prvem razredu 210, v 2. in 3. razredu 245.

Pri kulturnih dejavnikih bralne pismenosti velja spodbujati

- Pozitivno družbeno klimo, ki **branje spoštuje in ga neguje**.
- Otrokovo **obkroženost z bralnim gradivom** (v vrtcu oz. šoli, knjižnici in v domačem okolju).
- **Vlogo knjižnice** (ne samo kot prostora izposoje gradiva, temveč tudi dejavnosti za mlade bralce ter vse, ki se z njimi ukvarjajo).
- **Glasno branje otrokom** (ker je otrok še poslušalec in ne samostojni bralec).
- **Družinsko branje**.
- **Odraslega, ki je bralni zgled** (vzgojitelji, učitelji, knjižničarji, starši).
- **Stik z raznolikim bralnim gradivom** (leposlovjem in informativno literaturo), da bi razvil zavedanje o pomenu branja na vseh predmetnih področjih; pomembna dimenzija **multimodalne pismenosti** (vključuje jezikovni in vizualni kod izražanja, interakcijo).

Vpliv knjižnic

- Dokazovati, meriti vpliv, kakovost delovanja?
- Povezani področji: merjenje kakovosti & strateško načrtovanje
- CRP – dve raziskavi
 - **Splošne knjižnice**
 - Fokusna skupina (5 udeležencev)
 - Anketa za vse osrednje knjižnice (30 knjižnic; 8/10 območij)
 - **Šolske knjižnice**
 - Delfi študija (4 udeleženke)
- Dvojen namen
 - **Vsebinski:** podatki o:
 - delu slovenskih splošnih knjižnic na področju BP in BK
 - možnostih uporabe (prilagoditve) že oblikovane tuje metodologije za merjenje kakovosti šolskih knjižnic
 - **Metodološki:** temelj za oblikovanje zaključkov glede metodologije za spremljanje dela knjižnic na področju BP in BK

Vsebina študije: splošne knjižnice

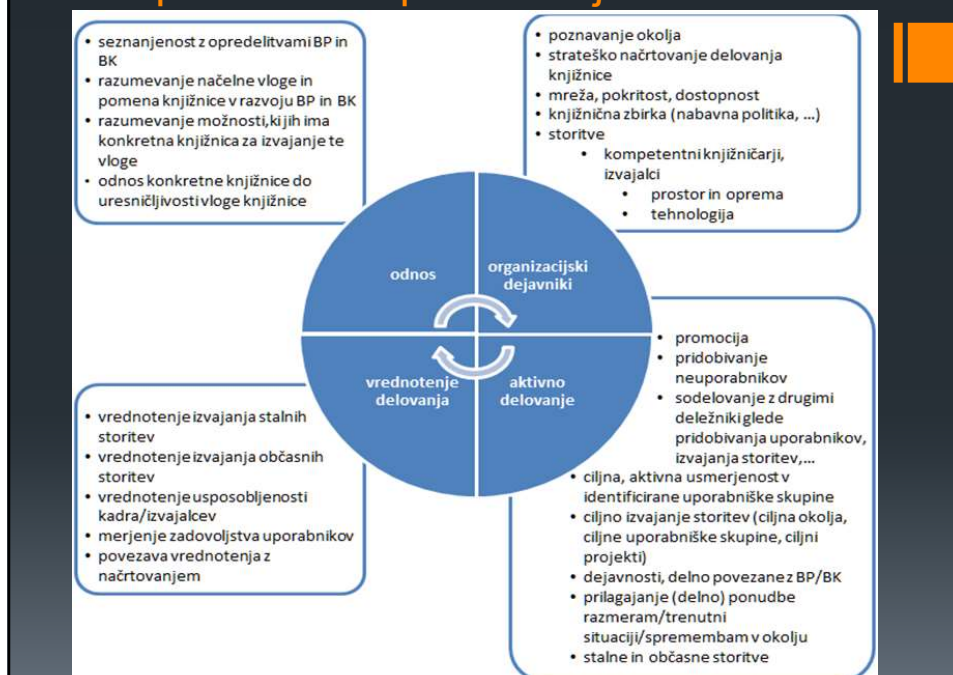
fokusna sk.

- razumevanje BP/BK,
- pomen BP/BK,
- vloga knjižnice pri razvoju BP/BK,
- mnenje glede predlaganega *modela proaktivne knjižnice* na področju BP/BK,
- načini ocenjevanja ravni BP/BK,
- zadovoljstvo z ravni BP/BK v svojem okolju,
- sedanje stanje aktivnosti,
- vloga organizacijskih dejavnikov,
- načini in potenciali promocije oz. osveščanja o pomenu BP/BK,
- vpliv knjižnice na BP/BK,
- povezava ocene ravni BP/BK s strateškim delovanjem,
- mnenje o načinih in potencialih vključevanja uporabnikov,
- pomen sodelovanja s partnerji,
- izzivi knjižnic pri razvoju BP/BK obstoječih bralcev.

anketa

- opredelitve BP/BK,
- mnenje o vlogi in vplivu knjižnice pri razvoju BP/BK,
- mnenje o pričakovani učinkovitosti nekaterih možnih ukrepov za dvig BP/BK v Sloveniji,
- ciljna okolja in ciljne upor. skupine za razvoj BP/BK,
- metode komunikacije za promocijo dejavnosti, ki ciljajo na razvoj BP/BK,
- knjižnične storitve, projekti, dejavnosti, ipd. za namen spodbujanja BP/BK,
- načini aktivnega vključevanja uporabnikov,
- povezovanje z okoljem,
- sodelovanje s partnerji za namen spodbujanja BP/BK,
- merjenje kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice na področju BP/BK,
- načrtovanje delovanja knjižnice in rezultati/posledice merjenja kakovosti in uspešnosti delovanja knjižnice na področju BP/BK,
- ocena vpliva konkretne knjižnice na stanje BP/BK ter dejavniki, ki vplivajo na to stanje

Model proaktivne splošne knjižnice

Analiza dela splošnih knjižnic po modelu - odnos

- Razvoj BP/BK je vrednota, je poslanstvo knjižnic
 - Eno mnenje: To ni (več) tako visoko na lestvici prioritet.
- Vloga knjižnic: zagotavljanje gradiva, razvoj kompetenc, motiviranje, širjenje obzorja
- Aktivna vloga – da.
- Velik, pomemben vpliv – da (večinoma).
 - Eno mnenje: Knjižnica nima nobenega vpliva.
 - Precej mnenj: Težko objektivno oceniti.
- Odvisnost od pogojev dela.
- Branju bi bilo potrebno dvigniti družbeni ugled.

Analiza dela splošnih knjižnic po modelu – organizacijski dejavniki

- + usposobljeno strokovno osebje (ključen dejavnik, a preveč(krat) temelji na lastni osebni zavzetosti), kvalitetna knjižnična zbirka, ustrezen prostor, razvite ciljne dejavnosti, pozornost na okolje/potrebe uporabnikov, ugled knjižnice, sodelovanje z organizacijami iz okolja, s knjižnicami.
- nezadostno financiranje, neustrezni prostori, neusposobljeno/nemotivirano osebje, slaba podoba branja, nizka prioriteta tega poslanstva znotraj knjižnice, slaba podpora medijev, slaba odzivnost lokalnega/nacionalnega okolja, težko dosegljive potencialne skupine uporabnikov.
- Problemi, izzivi:
 - usposobljenost strokovnih delavcev → malo možnosti za izboljšanje stanja (pomanjkanje usposabljanj)
 - želja po intenzivnejši izmenjavi dobrih praks ter povezovanju pri izvajanju dejavnosti

Analiza dela splošnih knjižnic po modelu – aktivno delovanje

- **Ciljna promocija** – polovica redno/občasno, nekatere metode neizkoriščene; vloga množičnih medijev
- Poudarek na **bralni kulturi**
- Manjša usmerjenost na **brezposelne/ranljive skupine/starše predšolskih otrok, fante, dijake**
- Omejen nabor **oblik dejavnosti**
- Potreba po uvajanju **bolj raznovrstnih/ciljnih oblik** → usposabljanja
- **Nacionalna koordinacija usposabljanj** → ?
- Raznovrstna **partnerstva** (ovire, npr. različni ter manj aktivni resorji)
- **Malo aktivnega vključevanja uporabnikov** (knjižnica kot platforma)
- **Malo načrtnega pridobivanja neuporabnikov** (pogoji, usposobljenost)
- **Razlike** med knjižnicami

Analiza dela splošnih knjižnic po modelu – merjenje kakovosti in uspešnosti

- Vrednotenje **je pomembno**
- Vendar se ga izvaja **le v zelo majhni meri** → manjša možnost kakovostnega strateškega načrtovanja
 - Manjši del knjižnic: vrednotenje ni ključni element njihovega delovanja.
- Knjižnice:
 - Menijo, da ima **njihovo delovanje nedvomno vpliv na BP/BK, a ga težko konkretizirajo oziroma dokazujejo.**
 - Le v manjši meri utemeljujejo spremembe delovanja z ugotovitvami vrednotenja.
 - Navajajo, da **se večinoma načrtno odzivajo** na spremembe v lokalnem okolju, a pri uvajanju novosti **pogosto ne oblikujejo konkretnih ciljev, premalokrat jih spremljajo in vrednotijo** → to **onemogoča nadaljnje usmerjeno delovanje, prilagajanje delovanja, pa tudi dokazovanje vpliva knjižnice na raven BP/BK.**
- Okrepiti:
 - **raziskave obstoječih uporabnikov in analize lokalnega okolja knjižnice**
 - **specifično vrednotenje razvoja BP in BK**
 - **vrednotenje kvalitete izvajalcev**
- **Usposobljenost, pogoji**

Priporočila /1

- **Nacionalna strategija spodbujanja bralne pismenosti in bralne kulture**
- Nasloviti **javno podobo branja**
- Okrepiti in usmeriti **partnerstvo oziroma sodelovanje splošnih knjižnic s šolskim sistemom vključno oziroma zlasti s šolskimi knjižnicami** pri izvajanju ciljno usmerjenih dejavnosti
 - **Smernice** za sodelovanje splošnih in šolskih knjižnic za namen spodbujanja bralne pismenosti in bralne kulture
- **Krepitev promocije branja v vseh oblikah in pridobivanja neuporabnikov** ter večja usmerjenost na brezposelne, ranljive skupine prebivalcev, starše predšolskih otrok, fante, mladostnike
- Razvoj oziroma uvajanje bolj **raznovrstnih (in ciljnih) oblik dejavnosti**
- **Usposabljanje**

Priporočila /2

- **Krepitev splošnih pogojev delovanja knjižnic**
- **Vrednotenje kakovosti in uspešnosti delovanja splošnih knjižnic**
 - tudi ugotavljanje vpliva knjižnice na okolje
 - razvoj metod in orodij, ki bi poglobile poznavanje lokalne skupnosti (analiza okolja) in podprle objektivno ocenjevanje ravni bralne pismenosti in bralne kulture kot podlage za ciljno delovanje splošne knjižnice, podporo pri njihovi uporabi ter krepitev kompetenc
- Dvig ugleda **lika knjižničarja**
- **Vrednotenje kakovosti in uspešnosti šolskih knjižnic**
 - nujnost še intenzivnejšega uveljavljanja šolskih knjižničarjev kot strokovnih delavcev v vzgoji in izobraževanju, intenzivnejše in bolj poglobljeno vključevanje šolske knjižnice in knjižničarja v pouk ter seveda zagotavljanje ustreznih pogojev
 - potrebno medresorsko sodelovanje (MIZŠ)

Priporočila /3

- Okrepiti **raziskovalno dejavnost na področju bralne in informacijske pismenosti ter bralne kulture**
 - povezovanje že zbranih podatkov o delovanju knjižnic in drugih relevantnih deležnikov z drugimi podatki, npr. rezultati raziskav bralne in drugih pismenosti, učnih dosežkov, vpliva drugih dejavnikov (npr. družbeno-ekonomskih)
- Oblikovanje **kompetenčnih modelov za bralno pismenost in bralno kulturo**
 - Za npr. predšolske otroke, osnovnošolce, dijake, študente, strokovne delavce v vzgoji in izobraževanju (vzgojitelje, učitelje, knjižničarje) ter v visokem šolstvu, splošne knjižničarje, itd.
 - Podlaga za konkretno načrtovanje izobraževanj in usposabljanj

Namesto zaključka

- Bralna pismenost in bralna kultura sta **izjemno kompleksna pojma**.
- **Srednje- do dolgoročno usmerjeni in sistemski ukrepi**,
 - ki se **navezujejo** eden na drugega,
 - ki so tudi **medresorsko naravnani**,
 - s katerimi bi lahko le skupno, s sistemskim delovanjem in v določenem daljšem časovnem obdobju vzpostavili pozitiven "začaran krog" in dosegli spremembe bralne pismenosti in bralne kulture. **S kratkoročnimi potezami brez širšega družbenega soglasja, medresorske usmerjenosti in usklajenosti stanja ne moremo trajno izboljšati.**

Gre pravzaprav za **širše družbeno (oziroma nacionalno) soglasje** glede stanja in izboljševanja bralne pismenosti in bralne kulture na Slovenskem, ter sistemsko ukrepanje na podlagi tega soglasja.